

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a paper published in *Idrottsforum.org / Nordic sport science forum*.

Citation for the original published paper (version of record):

Backman, E. (2014)

En teorispäckad sociologisk analys av fritid och sport – ett ambitiöst projekt: recension av boken *Leisure, Sports & Society* av Karl Spracklen.

Idrottsforum.org / Nordic sport science forum, (14 november)

Access to the published version may require subscription.

N.B. When citing this work, cite the original published paper.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:gih:diva-3558>

En teorispäckad sociologisk analys av fritid och sport – ett ambitiöst projekt

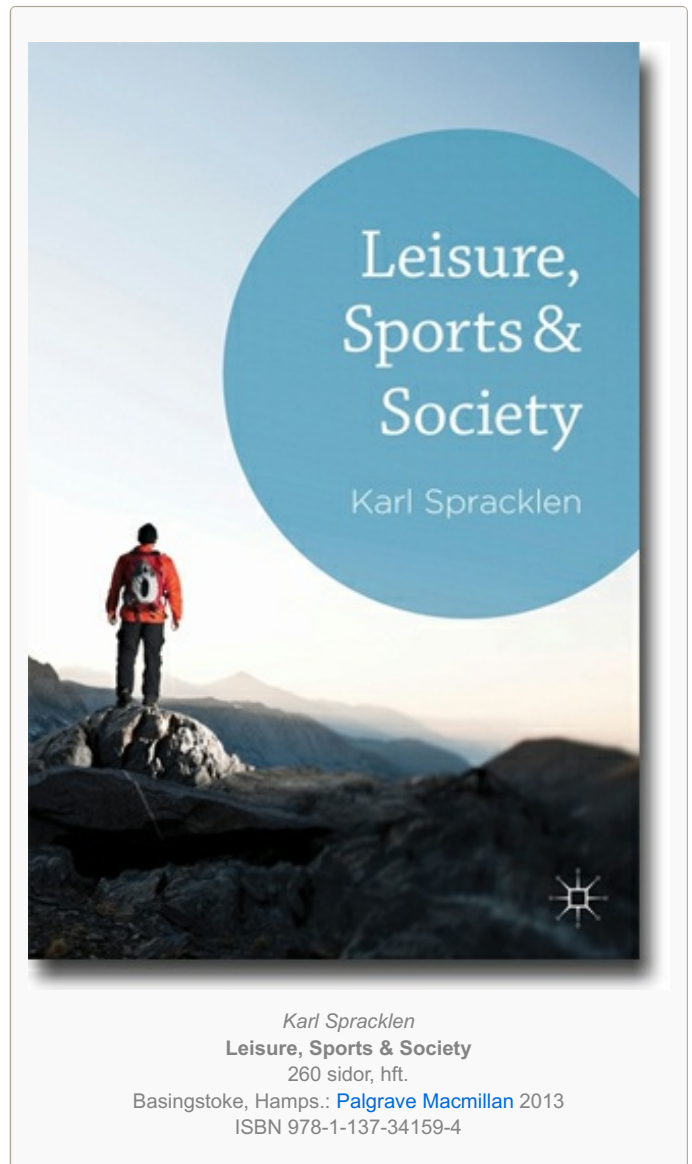
Erik Backman

Gymnastik- och idrottshögskolan GIH, Stockholm

Denna bok är en kritisk, sociologisk analys av fritid, sport och samhälle skriven av Karl Spracklen som är professor i Leisure Studies (min ordagranna översättning blir fritidsstudier) vid Leeds Metropolitan University i England. Författaren är sociolog och tycks ha ett stort intresse för såväl sport som musik och detta präglar också exemplifieringarna i boken. Utgångspunkten är bred och omfattande och det är mitt spontana intryck att författaren gör den relativt god rättvisa även om det naturligtvis är svårt att omfatta hela fritids- och sportarenan.

Boken består av fyra delar med totalt 18 kapitel plus en kortare introduktion. Delarna (Understanding leisure, Leisure sociologies, Leisure trends, The meaning and purpose of leisure) kommer i denna recension att beskrivas var för sig. Avslutningsvis vill jag ge några avslutande reflektioner som mitt sammanfattande intryck av boken. Inledningsvis beskriver Spracklen att sport naturligtvis bara är en del, om än en mycket betydande del, av fritidsarenan. I sin förkärlek för att definiera begrepp förklarar han att man kan se på fritid på två sätt: (1) "...leisure embraces all kinds of activities undertaken exercising some freedom of choice during the time we are not having to do the things that keep us alive", och (2) "...leisure as a kind of shorthand for the parts of the whole leisure sphere that are not specifically sport, tourism or culture" (s. 2-4). I den teoretiska analysen hämtar Spracklen sin inspiration från Habermas även om han också diskuterar flera andra stora sociologer såsom Marx, Weber, Gramsci, Elias, Bourdieu och Foucault. Jag ska återkomma till bokens teoretiska diskussion.

Den första delen (Understanding Leisure) inleds med en analys av hur fritiden tagit sig uttryck genom historien. Intressant här är att även om fritid som modernt fenomen inträder i samband med industrialismen så belyser Spracklen att dess associerade värden i form av frihet, nöjen, glädje, fysisk aktivitet etc framträder tydligt även i antikens Grekland, feodalsamhället och under renässansen. Fokus i boken ligger dock på fritid som en produkt av det moderna samhället, skapad av industrin och konsumerad av massorna. Spracklen talar också om att det i detta samhälle växer fram en "fritidsklass" som social grupp vilken ungefär skulle motsvaras av den småborgerliga samhällsklassen. Vidare pekar han på två trender kring fritid som blir tydliga i det moderna samhället, dels kommersialiseringen av kultur, samhälle och fritid, dels rationaliseringen av arbete och samhälle. När det gäller avgränsningen mellan fritid och arbete pekar Spracklen på några intressanta, om än inte nya tendenser:

- En ökande fritid och mera suddiga gränser mellan arbete och fritid.
- För rika grupper: fritiden övertas av arbetets krav men man har fortfarande råd att göra saker på sin fritid.
- För fattiga grupper: färre arbetstillfällen, mer flexibelt arbete, mindre disponibel inkomst, mer fritid över men mindre pengar att lägga på fritiden.
- En "McDonaldisering" av fritiden: minskning av olikheter, höga volymer.
- En ökad professionalism inom fritidssektorn innebär enligt Spracklen att "free time becomes bought time or paid time" (s. 47).

En ambition Spracklen verkar ha med boken är att söka det generella och universella inom idrott och sport, något han anser saknas på marknaden. Så exempelvis gällande fritidens funktion i samhället: "...the common function was one of giving people a sense of ease and a sense of rest" (s. 54). Vidare om det gemensamma i sportens funktion: "...organized sport is seen as a sign of civilized behavior, a form of life where the natural violence of humanity is first controlled, then replaced with mimetic violence" (s. 57). Spracklen menar att en ökande professionalism, nationalism och kommersialism har format dessa funktioner hos fritid och sport till vad de är idag. Amatörismen som moral filosofi har fallit offer för strävan efter vinst och framgång. Inflygningen till att förstå fritid och sport som fenomen är nyttig och flera intressanta tendenser och samband noteras. Även om det inte alltid uttrycks specifikt blir det tydligt att Spracklen ser den moderna tidens professionalism och kommersialism, och flera av de uttryck inom fritid och sport som dessa krafter skapat, som förkastliga då de bidrar med en reproducerad segregering av samhällsgrupper samt med ett berövande av människor på deras frihet.

"We think sports are great to watch and talk about, so we fail to see the way in which sports keep us all from storming the barricades and throwing petrol bombs"

I den andra delen (Leisure sociologies) påbörjas den mera djupgående och sociologiska diskussion som präglar boken. Sociala strukturer och social klass har haft stort utrymme inom studiet av fritiden under senare delen av 1900-talet, bland annat med inspiration av sociologer som Marx, Adorno, Gramsci och Bourdieu. På senare tid (relativt sett) har frågor om kön och etnicitet fått större roll i studier av fritiden. Spracklen menar att "social structures are imposed on us in such a way that it is very hard to challenge the system" (s. 67). Vidare framhåller han att "...leisure choices are controlled and restricted by the elites, who use leisure to keep the working classes constrained and stupefied" (s. 71). Även om sociala strukturer inom fritid och sport tycks svåra att värja sig från, och omedvetet påverkar och förblindar oss, är Spracklens analyser ibland väl tillspetsade: "We think sports are great to watch and talk about, so we fail to see the way in which sports keep us all from storming the barricades and throwing petrol bombs" (s. 71). Mycket utrymme lämnas till frågor om social klass och fritid. Dock ska också framhållas en insiktsfull och fördjupad diskussion om makt, kön, maskulinitet och sexualitet som framförallt är knuten till sportens värld (en utvecklad och intressant diskussion om makt och motstånd i relation till fritid återfinns också i del tre). Vidare innehåller del två med fritidens sociologi också en diskussion om fritidens och sportens betydelse för identitetsskapande och gemenskap, lika mycket utifrån att detta kan ske genom utövandet av aktiviteten som utifrån det att man är till exempel anhängare och supporter av ett lag. Här tar Spracklen upp autenticitet och trovärdighet som intressanta fenomen av stor betydelse för tillhörighet till gemenskapen. Idag finns åtskillig forskning som visar att man kan vara mer eller mindre autentisk i sitt supportande av till exempel ett lag. I detta sammanhang tar Spracklen också upp begreppet subkultur vilket han beskriver som "...symbolic boundaries that define an imaginary community, constructed through markers of belonging and exclusion" (s. 115) Subkulturer, menar han, skapas genom motstånd och distinktion. Denna andra del belyser tydligt och trovärdigt, med många målande exempel, vad fritid och sport blir sett med sociologiska glasögon.

Bokens tredje del (Leisure trends) beskriver några av de stora processer och trender som präglar det moderna och postmoderna samhället. Den första processen som Spracklen beskriver är globaliseringen med vilken han avser "the increasing commodification and homogenization of culture, and the commercialization of everyday life" (s. 131). Han menar att det sammanförande av kulturer som globaliseringen innebär huvudsakligen drivs av de stora företagen i västvärlden. De olympiska spelen och fotbollens spridning tar han upp som exempel på den globaliserade sporten samt att det till stor del är konsumtionen och kapitalismen som drivit på spridningen av dessa fenomen. Vidare beskriver han hur globaliseringen kan ses som ett hot mot valfrihet och variation då denna strömlinjeformar utbudet inom film, musik, teater, nöje, idrott etc. Enligt Habermas, som Spracklen vänder sig mer

och mer till i bokens avslutande del, utmanar globaliseringen dels den nationella tanken då människor och pengar färdas fritt och obehindrat, dels maktbalansen för institutioner inom länder. Habermas menar att denna utmaning måste bemötas med global politik och global ekonomi. En annan trend Spracklen tar upp är "the commodification", på svenska kommodifiering, som beskriver hur fritid och sport blir till varor på en marknad. Med det avser han "the materialism of the modern world, and the increasing effects of that materialism on our lives" (s. 142). Spracklen tar upp vårt användande av internet som det tydligaste beviset för hur kommodifieringen har påverkat våra informella fritidsvanor. Vidare menar han att denna process inom sporten vanligtvis tar sig uttryck i en professionalisering och att amatöridealet mer och mer håller på att försvinna. I likhet med Habermas är Spracklen kritisk mot hur materialismen breder ut sig och präglar allt utbud inom fritid och sport. Det samhällskritiska anslaget, kritiken mot kommersialismen och materialismen samt påminnandet av att vi som individer egentligen inte har så stora val, upprepar sig i boken och kan ibland upplevas som väl tjatigt och förutsägbart. "Whenever we think we have made a choice to do something free from commercialism and materialism we find that the market has got there first" (s. 154).

Spracklen ägnar också betydande energi åt att analysera postmodernismen och huruvida det finns en postmodern fritid. Här lutar han sig främst mot Lyotard och Baudrillard och vill man lära sig mer om hur postmodernismen uppmanas till läsning av kapitel 12 och 13 som är mycket informativa och belysande. En kortfattad sammanfattning av Spracklens analys är att vi nu inte längre lever i moderniteten, utan att det skett en social och ekonomisk förändring av samhället och kulturen till en mångfald av olika samhällen och kulturer. Maktfördelningen förändras, de sociala strukturerna och klasslojaliteterna försvagas och allt blir mer flytande och osäkert. Dock menar Spracklen att postmodernismen inte innebär ett upplösande av alla samhällsklasser utan att vi fortfarande har ett system att förhålla oss till. Vidare ger han, med stöd av Habermas, uttryck för viss skepsis mot den relativisering av kunskap och vetande som vissa menar att postmodernismen innebär. Kan man då tala om en postmodern fritid? Här menar Spracklen att "lifestyle sports" (surfing, klättring, off-pist-skidåkning, skateboard etc) "... seem to be growing at the expense of participation in traditional sports" (s. 174). Samtidigt framhåller han att "postmodern leisure does not exist" (s. 179) då dagens differentierade fritid inte innebär ett upplösande av alla generella och universella värden inom fritid och sport. Istället vill han tala om en senmodern fritid. Han nämner också "liquid leisure" som en träffande metafor, dels för hur osäker och flyktig samtiden ter sig, dels för hur fritiden och de värden den ger oss kan vara flytande och tillfälliga: "In a world made uncertain by the ambivalent tide of liquidity, liquid leisure provides solace and meaning and the ability to find moments of happiness" (s. 185).

Fritiden är alltså, menar Spracklen, något som bygger på en frihet och en fri vilja samtidigt som den tvingas på oss genom maktstrukturer i det moderna samhället.

Eftersom en av bokens grundläggande utgångspunkter handlar om bekämpandet av orättvisor ägnas också ett kapitel åt fritiden som ett utrymme för motstånd mot det som begränsar vår frihet. Här menar Spracklen att många av våra fritidsaktiviteter, bland annat inom sport, är formade så att de upprätthåller kontroll och makt snarare än att de erbjuder oss frihet. Friheten kan dock också innebära risker för destruktiva uttryck av regel- och normöverträdelser och utmanande av etik och moral, såsom till exempel sexhandeln inom turismen och drogmisbruk inom sporten. Den "mörka fritiden" som ägnas ett kapitel i den tredje delen är intressant läsning med avseende på balansen mellan individens frihet och gränser för norm- och regelöverträdelser. Det sista kapitlet i del tre handlar om framtidens fritid. Här tar Spracklen hjälp av science fiction för att spekulera i hur framtidens fritid kan komma att se ut. En vision, menar han, är att framtida fritidsaktiviteter blir alltmer kommersialiserade, kontrollerade och fördummande. En annan, att fritidsaktiviteter också kommer att upplevas som en källa till meningsfullhet och frihet. Stora inkomstskillnader och kommodifieringen av fritid och idrott spås fortsätta på kort sikt. Samtidigt menar Spracklen att stora och globala evenemang, som Olympiska spelen och fotbolls-VM, kan ligga i farozonen om det visar sig att de har alltför stor negativ inverkan på klimatet. Detta skulle då också kunna minska kommersialiseringen kring fritid och sport på lång sikt.

I den fjärde och avslutande delen (The meaning and purpose of leisure) återknyter Spracklen till Habermas för att diskutera vilken mening fritiden ger oss i våra liv och vad han tror är viktigt för att möjliggöra en meningsfull fritid för individen. Frihet, som tidigare nämnts, verkar vara en ledstjärna. Habermas talar om två sätt att förstå rationaliteten bakom människors handlingar. Den första är den kommunikativa rationaliteten; dvs. att människan är en kommunikativ varelse som gör rationella val avseende sin fritid. Den andra är den instrumentella rationaliteten; dvs. att människans val också styrs av ekonomisk logik och strukturell kontroll. Enligt Spracklen handlar

Habermas projekt om hur dessa två rationaliteter samspelar, och i detta fall hur fritid från att i grunden bygga på en kommunikativ rationalitet, genom kommersialisering och kapitalism, transformeras till att också bygga på en instrumentell rationalitet. Fritiden är alltså, menar Spracklen, något som bygger på en frihet och en fri vilja samtidigt som den tvingas på oss genom maktstrukturer i det moderna samhället. Belysandet av denna paradoxala relation framstår för mig som den mest betydelsefulla poängen i Spracklens bok. I det sista kapitlet avslutar Spracklen: "We need to fight to protect communicative leisure, activities that are local, democratic, leaderless, anarchic, private and free, /.../ and we need to campaign against any attempts to take our sports, our leisure, our culture, away from us" (s. 238-239). Dessa ord sammanfattar väl Spracklens projekt med denna bok, anser jag.

Avslutningvis vill jag ge några personliga reflektioner kring boken utifrån de frågor som väckts hos mig under läsningen. Till att börja med är det ju rimligt att fråga sig varför Spracklen har skrivit boken och vilket behov den fyller. Han framhåller inledningsvis att syftet är att skriva en "textbook" för studenter om fritid utifrån ett kritiskt sociologiskt perspektiv. På ett annat ställe i boken tar han upp att han vill skapa förståelse för det generella och de universella i fritid och sport, vilket han menar att det finns ett behov av inom fritidsfältet. Så långt fyller boken väl sitt syfte. Anslaget med att omfatta fritid och sport som kunskapsområden utifrån ett kritiskt sociologiskt samhällsperspektiv i en och samma bok kan dock sägas vara väl ambitiöst. Det hade definitivt räckt med att enbart fokusera på sport för att göra detta område rättvisa samt för att skapa mer fokus. På frågan vilken målgrupp Spracklen vänder sig till uppstår det några frågetecken. I flera passager skriver han fram att det skulle vara en bok för studenter. Min fråga blir då på vilken nivå. Med tanke på den teoretiska nivån, är det svårt att se hur studenter på grund- eller avancerad nivå ska kunna tillgodogöra sig innehållet. Möjligtvis är detta en bok för studenter på forskarnivå. Boken har ett genomtänkt pedagogiskt upplägg med specifika (och intressanta) exempel som väl kontrasterar den mer generella och löpande texten. Jag fann ofta exemplen mer fängslande än den övriga texten. Varje kapitel avslutas också med diskussionsfrågor vilket gör boken väl anpassad till universitetskontexten. Även om en del av innehållet går att läsa om även i äldre svenska böcker som *Fritidskulturer* (Berggren, red, 2000) och *Fritid i skilda världar* (Nilsson, 1998) så är ju denna bok mer uppdaterad, mer nyanserad och mer teoretiserad. Dock tror jag att man lär sig än mer om sociologi samt det moderna och postmoderna samhället än om fritid och sport som nu istället blir belysande exempel.

Copyright © Erik Backman 2014